

Voor dit examen zijn maximaal 89 punten te behalen; het examen bestaat uit 40 vragen. Voor elk vraagnummer is aangegeven hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring, uitleg of berekening gevraagd wordt, worden aan het antwoord meestal geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of berekening ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

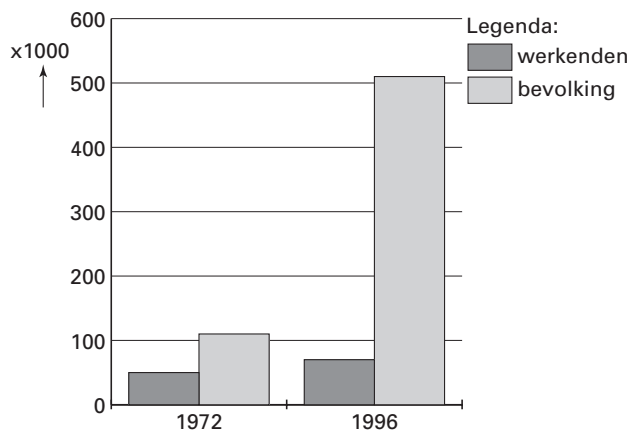
LET OP: Je kunt dit examen maken met de 51e druk of met de 52e druk van de atlas. Schrijf op de eerste regel van je antwoordblad welke druk je gebruikt, de 51e of de 52e.

Bij elke vraag is aangegeven welke bron(nen) en ataskaart(en) nodig zijn voor de beantwoording. De kaartnummers verwijzen naar de 51e druk, of, als ze tussen haakjes staan, naar de 52e druk van de atlas.

Migratie en Mobiliteit

bron 1

Aantal Turken en Marokkanen in Nederland



bron: *Werkverband periodieke rapportage bevolkingsvraagstukken, Bevolkingsvraagstukken in Nederland anno 2000, Den Haag, 2000*

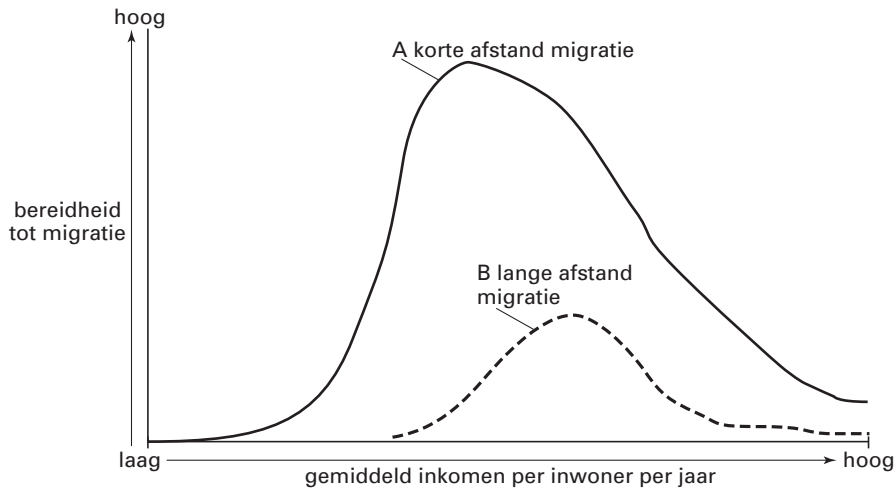
Gebruik bron 1 bij de vragen 1 en 2.

Het aantal werkende Marokkanen en Turken ten opzichte van de totale Marokkaanse en Turkse bevolking in Nederland is tussen 1972 en 1996 sterk verminderd. Naast het geboorteoverschot is hiervoor een specifieke vorm van migratie vooral verantwoordelijk.

1p 1 Noem deze specifieke vorm van migratie.

De toekomstige arbeidsmigranten zullen uit andere landen komen en zullen andere kenmerken hebben dan de gastarbeiders uit de jaren zestig en zeventig van de twintigste eeuw.

2p 2 Noem een sociaal-economisch en een demografisch kenmerk van toekomstige (legale) arbeidsmigranten.



vrij naar: Stalker, P., *Workers without frontiers*, Londen, 2000

Gebruik bron 2 bij de vragen 3 tot en met 5.

In de toelichting bij bron 2 schrijft de auteur dat de buitenlandse migratie in de betreffende landen pas fors begint te stijgen op het moment dat het gemiddeld inkomen per inwoner een bepaald minimumniveau heeft bereikt. Op basis van de emigratiepatronen tussen 1960 en 1980 berekende hij dat voor de Zuid-Europese landen de migratie fors begon te stijgen toen het gemiddeld jaarlijks inkomen was gestegen tot 3.615 dollar per inwoner.

- 2p 3 Leg uit waarom de buitenlandse migratie vanuit een land pas snel begint te stijgen als een bepaald gemiddeld inkomen per hoofd is bereikt.

De bereidheid tot migratie over lange afstand (curve B) begint bij een ander gemiddeld inkomen per inwoner dan de bereidheid tot migratie over korte afstand (curve A).

- 2p 4 Geef hiervoor de verklaring. Ga in je antwoord uit van de migratie over lange afstand.

De curven A en B laten zien dat een snelle toename van de bereidheid tot migratie wordt gevolgd door een snelle afname van die bereidheid als het gemiddeld inkomen per inwoner verder stijgt.

- 2p 5 Geef hiervoor de verklaring, af te leiden uit bron 2.

Gebruik de atlaskaarten 25A, B en C (52e druk: 29A, B en C) bij vraag 6.

De herinrichting van het terrein van het voormalige Academisch Ziekenhuis in het centrum van Utrecht voldoet aan de criteria van het compacte stadbeleid, zoals geformuleerd in de Vinex-nota.

- 2p 6 Waaruit blijkt dat?

Het ABC-locatiebeleid in een notendop

	A-locatie	B-locatie	C-locatie
arbeidsintensiteit	intensief: minder dan 40 m ² per werknemer	matig intensief: 40-100 m ² per werknemer	extensief: meer dan 100 m ² per werknemer
autoafhankelijkheid	minder dan 20% van het aantal werkzame personen is autoafhankelijk	20-30% van het aantal werkzame personen is autoafhankelijk	meer dan 30% van het aantal werkzame personen is autoafhankelijk
bezoekersintensiteit	dagelijkse stroom bezoekers	regelmatig contact met bezoekers	vrijwel nooit of incidenteel bezoekers
wegontsluiting voor goederenvervoer	nauwelijks belangrijk	mogelijk belangrijk	belangrijk

bron: Martens, K., *Het ABC-locatiebeleid faalt*, in: *Geografie*, jaargang 10, nummer 1, januari 2001

Gebruik bron 3 bij de vragen 7 en 8.

Gebruik ook de atlaskaarten 24A, B en C (52e druk: 28A, B en C) bij vraag 7.

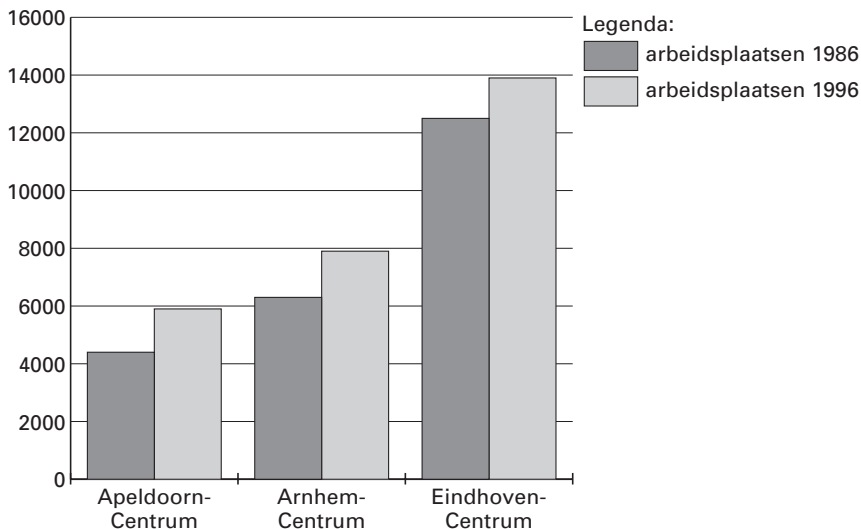
Tussen 1955 en 1990 is het gebied Centraal Station / Hoog Catharijne in Utrecht grotendeels opnieuw ingericht.

- 3p **7** A: Welke typering past het beste bij dit gebied, A-, B- of C-locatie?
B: Geef twee argumenten voor je keuze.

Het ministerie van VROM verwacht dat A-locaties geleidelijk aan steeds meer kantoren en soortgelijke bedrijven zullen verliezen aan C-locaties.

- 2p **8** Geef twee redenen voor deze verwachting en ga daarbij uit van de kenmerken van de C-locaties.

Ontwikkeling van het aantal kantoorachtige arbeidsplaatsen op de A-locaties van Apeldoorn, Arnhem en Eindhoven in absolute aantallen in de periode 1986–1996



bron: Martens, K., *Het ABC-locatiebeleid faalt*, in: *Geografie*, jaargang 10, nummer 1, januari 2001

Ontwikkeling van het aandeel van kantoorachtige arbeidsplaatsen in het stadscentrum ten opzichte van de regio als totaal

	Aandeel van het stadscentrum in de regio 1986	Aandeel van het stadscentrum in de regio 1996
Apeldoorn-Centrum	9,3%	10,1%
Arnhem-Centrum	10,5%	12,2%
Eindhoven-Centrum	34,8%	26,3%

bron: Martens, K., *Het ABC-locatiebeleid faalt*, in: *Geografie*, jaargang 10, nummer 1, januari 2001

Gebruik de bronnen 3, 4 en 5 bij vraag 9.

In drie regio's is onderzoek gedaan om na te gaan of de verwachting van het ministerie van VROM, zie de aanhef van vraag 8, ook werkelijkheid wordt.

- 3p **9** Toon met gegevens uit de bronnen aan of deze veronderstelling opgaat voor elk van de drie onderzochte regio's afzonderlijk.

Het Nederlandse landschap – natuurlijke en menselijke factoren (toegepast op het rivierkleilandschap en het zandlandschap)

In de (Over- en Neder-)Betuwe is het agrarisch grondgebruik gemengd (zowel akkerbouw, tuinbouw als grasland).

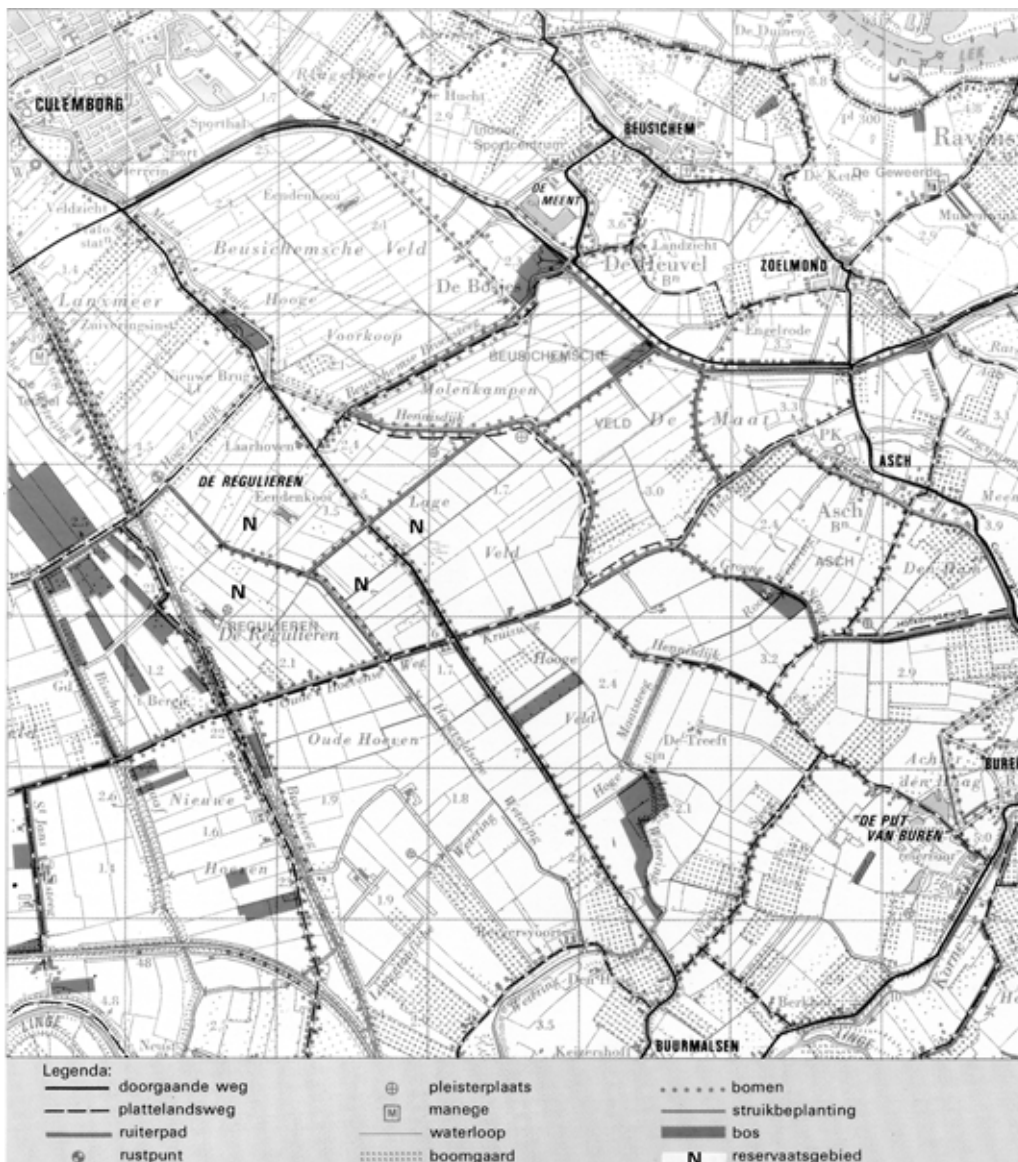
In het Land van Maas en Waal overheerst grasland (60-85%).

bron: *Atlas van Nederland, deel 10 Landbouw, 's-Gravenhage, 1989*

Gebruik bron 6 en ataskaart 36 (52e druk: 40) bij vraag 10.

Het agrarisch grondgebruik in de Betuwe is meer gemengd dan in het Land van Maas en Waal.

- 2p **10** Geef daarvoor de verklaring.



bron: Atlas van Nederland, deel 20 Landinrichting, 's-Gravenhage, 1986

Gebruik bron 7 bij de vragen 11 en 12.

In het gebied afgebeeld op bron 7 heeft een ruilverkaveling plaatsgevonden. Deze ruilverkaveling is na invoering van de landinrichtingswet in 1985 uitgevoerd.

- 2p 11 Noem twee landschapselementen uit bron 7 waaruit blijkt dat de ruilverkaveling volgens de uitgangspunten van de landinrichtingswet is uitgevoerd.

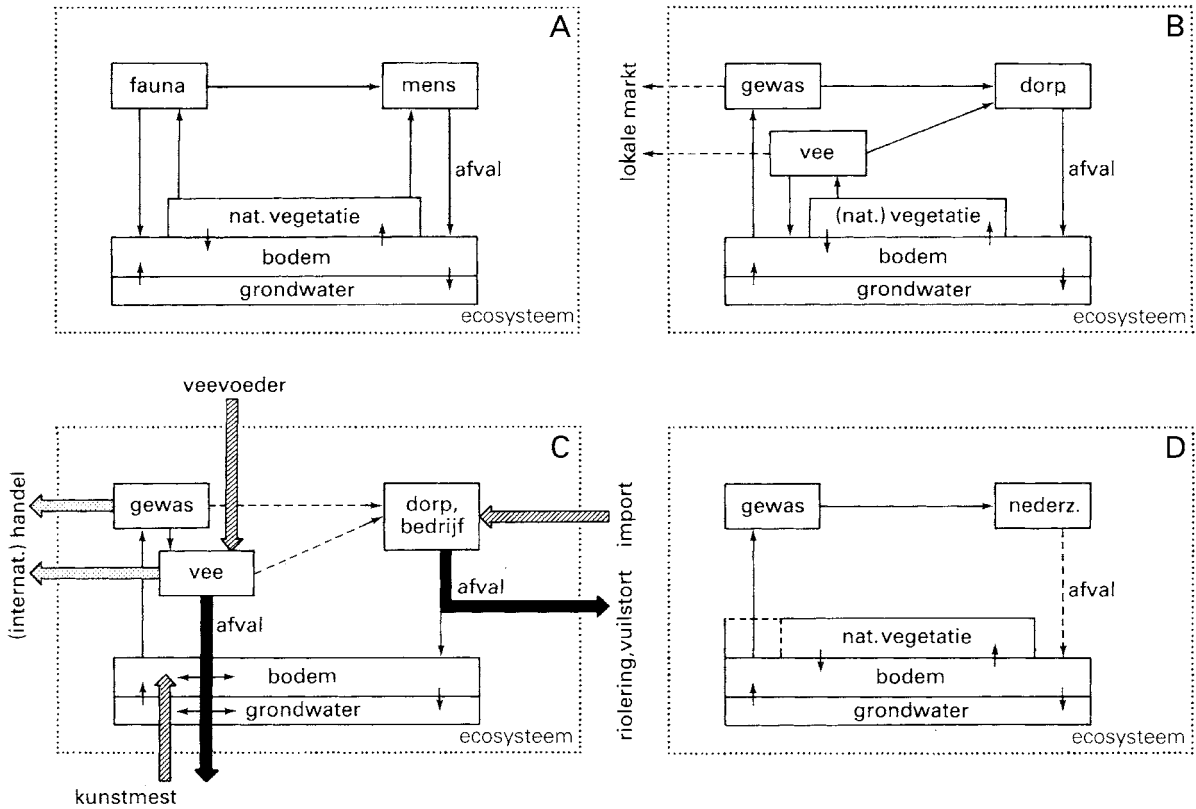
Verschillende veetelers die in het op bron 7 afgebeelde gebied wonen, hebben met de overheid beheersovereenkomsten afgesloten. In zo'n beheersovereenkomst zijn afspraken tussen de veehouder en de overheid vastgelegd.

- 2p 12 A: Noem een voorbeeld van zo'n afspraak.
B: Leg uit waarom dergelijke overeenkomsten worden afgesloten.

Het rivierkleinlandschap vervult een belangrijke functie in de ecologische hoofdstructuur.

- 3p 13 A: Welk deel van het rivierkleinlandschap is bij uitstek geschikt om deel uit te maken van de ecologische hoofdstructuur?
B: Geef een argument voor het bedoelde antwoord.

Vier agrarische systemen die in willekeurige volgorde staan

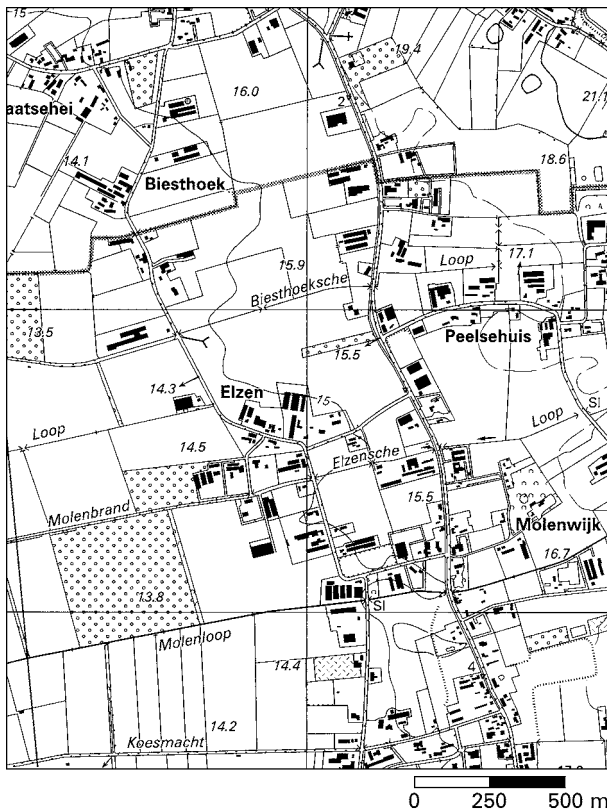


bron: Zonneveld, J.I.S., *Levend Land, De geografie van het Nederlandse landschap*, Utrecht, 2e herziene druk, 1987

Gebruik bron 8 en de atlas bij vraag 14.

In bron 8 is één van de systemen A, B, C en D - in willekeurige volgorde - een schematische voorstelling van de eslandbouw.

- 3p 14 □ A: Welk agrarisch systeem, A, B, C of D, wordt bedoeld?
B: Geef twee argumenten voor je keuze.



bron: Grote Provincie Atlas van Noord-Brabant/Oost, schaal 1:25.000, Groningen, 1990

Gebruik bron 9 en eventueel de atlas bij de vragen 15 en 16.

Bron 9 is een kaart van een agrarisch gebied in het oosten van Noord-Brabant. In dit gebied is de intensieve veehouderij de belangrijkste vorm van landbouw.

- 2p **15** Uit welke gegevens op de kaart kun je afleiden dat deze vorm van landbouw daar overheerst?

Sinds het begin van de jaren zeventig van de twintigste eeuw is in het zandlandschap de bio-industrie sterk toegenomen. In Noord-Brabant is de toename verhoudingsgewijs veel sterker geweest dan in de provincie Drenthe. Als een van de oorzaken van de zeer sterke groei van de bio-industrie in Noord-Brabant wordt de bedrijfsoppervlakte van de landbouwbedrijven genoemd.

- 2p **16** Leg uit waarom de bedrijfsoppervlakte van invloed is geweest op de sterke toename van de bio-industrie in Noord-Brabant.

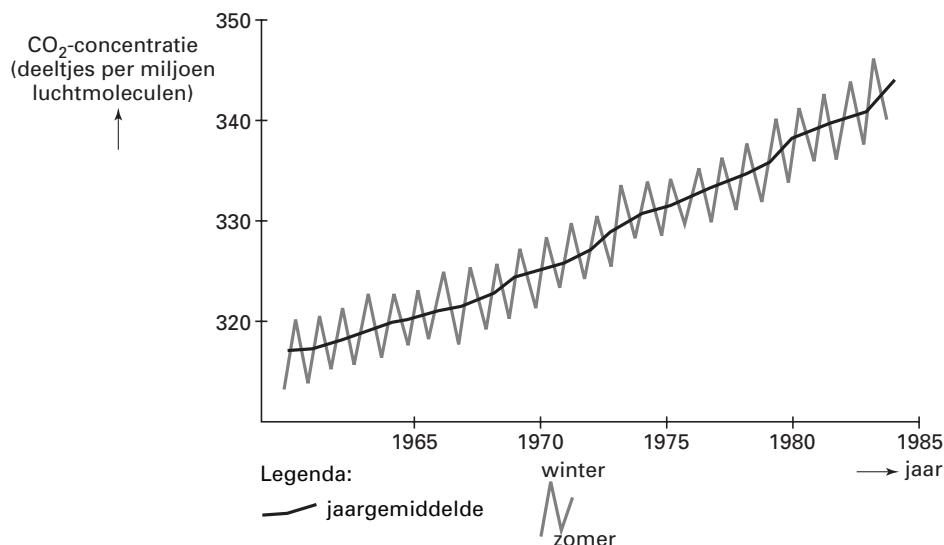
De kwaliteit van het grondwater wordt in gebieden als op bron 9 afgebeeld, bedreigd.

- 1p **17** Geef hiervoor de belangrijkste oorzaak.

Milieugeografie van Nederland (toegepast op Nederland en de internationale milieuproblemen, en de Nederlander en de milieugebruiksruimte)

bron 10

Toename CO₂-gehalte in de atmosfeer in de periode 1960-1985 te Mauna Loa, Hawaii



bron: Kemp, D., *Global environmental issues*, Londen, 1994

Gebruik bron 10 bij vraag 18.

Er is een groot verschil tussen de zomer- en de wintermaanden voor wat betreft het CO₂-gehalte in de atmosfeer.

2p **18** □ Welke twee factoren dragen bij aan dit grote verschil?

bron 11

Het terugdringen van de milieuverontreiniging is in het algemeen een groot probleem. Met betrekking tot de verzuring is dit in Nederland aardig gelukt. In de periode 1970-2000 is de zure depositie in Nederland ongeveer gehalveerd. De grootste bijdrage aan de vermindering van de verzuring is te danken aan de reductie van de emissie van zwaveldioxide. De uitstoot van stikstofdioxiden is gedurende deze periode het minst gedaald. De uitstoot van ammoniak is redelijk teruggebracht.

vrij naar: Raad voor Milieu- en Natuuronderzoek, *De milieugebruiksruimte als uitdaging voor technologische ontwikkeling*, 1992

Gebruik bron 11 bij vraag 19.

De emissie van zwaveldioxide is veel sterker gedaald dan die van ammoniak en stikstofdioxide.

2p **19** □ Geef daarvoor een verklaring.

Ammoniak en zwaveldioxide zijn stoffen die elk op een andere ruimtelijke schaal verzuring veroorzaken.

4p **20** □ A: Schrijf de woorden 'ammoniak' en 'zwaveldioxide' onder elkaar op je antwoordblad en zet er de ruimtelijke schaal achter waarop de verzuring plaatsvindt.
B: Leg uit waarom ammoniak op een andere ruimtelijke schaal verzuring veroorzaakt dan zwaveldioxide.

bron 12

Landdegradatie is van grote invloed op de omvang van de milieugebruiksruimte. Vooral in veel ontwikkelingslanden is sprake van ernstige landdegradatie. Landdegradatie is het gevolg van ontbossing, overbeweiding en het toepassen van onjuiste akkerbouwmethodes. Een belangrijke oorzaak van landdegradatie is de sterke natuurlijke bevolkingsgroei waardoor de boeren steeds meer gebruik maken van marginale gebieden om gewassen te verbouwen.

vrij naar: *Milieudefensie, Actieplan Duurzaam Nederland, 1992*

Gebruik bron 12 bij vraag 21.

2p 21

In bron 12 wordt een grote natuurlijke bevolkingsgroei genoemd als een van de belangrijkste achterliggende oorzaken van landdegradatie in ontwikkelingslanden.

A: Noem een sociaal-geografische factor die, in combinatie met de sterke natuurlijke bevolkingsgroei, bepalend is voor de mate van landdegradatie.

B: Noem - afgezien van de geringe bodemvruchtbaarheid - een fysisch-geografisch kenmerk van een marginaal landbouwgebied.

4p 22

Het onjuist gebruik van nieuwe technologieën heeft met name in de ontwikkelingslanden geleid tot ernstige vormen van landdegradatie.

Noem twee voorbeelden van deze technologieën en vermeld tevens het hiermee corresponderende milieuprobleem.

bron 13

In de Sahelzone in Afrika, het overgangsg gebied van steppe naar savanne, vindt van oudsher veel extensieve veeteelt plaats. In de jaren tachtig van de twintigste eeuw verkeerde deze veeteelt in een crisis. Doordat de Europese Unie haar overtollig vlees dumpte op de West-Afrikaanse markt, leidde dit daar tot daling van de vleesprijzen.

vrij naar: *Geografie Educatief, derde kwartaal 1995*

Gebruik bron 13 en ataskaart 137E (52e druk: 150E) bij vraag 23.

4p 23

De vleesdumping zou tot een ernstige mate van overbeweiding / landdegradatie voor de Sahelzone kunnen leiden.

A: Leg dit uit.

De gegevens van kaart 137E (52e druk: 150E) van de Grote Bosatlas laten zien dat deze overbeweiding/landdegradatie, althans in Burkina Faso, niet heeft plaatsgevonden.

B: Geef daarvoor de verklaring. Ga er hierbij van uit dat de situatie zoals geschetst in bron 13 ook betrekking heeft op het gebied van kaart 137E (52e druk: 150E).

bron 14

Stikstofbalans van de Nederlandse bodem in 1985 en 2000

Aanvoer	mln kg N (%)		Afvoer	mln kg N (%)	
	1985	2000		1985	2000
dierlijke mest	468 (33)	337 (31)	gewasopname	650 (46)	488 (45)
kunstmest	464 (33)	228 (27)	denitrificatie	488 (35)	378 (35)
kwel	4 (0)	4 (0)	wegzijging	34 (2)	24 (2)
infiltratie	1 (0)	1 (0)	afspoeling	4 (0)	2 (0)
natte depositie	49 (4)	26 (2)	uitspoeling	165 (12)	116 (11)
droge depositie	81 (6)	43 (4)	vervluchtiging	61 (4)	30 (3)
mineralisatie	344 (24)	387 (36)	opslag	9 (1)	48 (4)
totale aanvoer	1411 (100)	1086 (100)	totale afvoer	1411 (100)	1086 (100)

bron: *Raad voor het Milieu- en Natuuronderzoek, De milieugebruiksruimte als uitdaging voor technologische ontwikkeling, 1992*

Gebruik bron 14 bij de vragen 24 en 25.

De gegevens van bron 14 suggereren dat de stikstofbalans in beide jaren in evenwicht is. Dit evenwicht is kunstmatig tot stand gebracht.

- 3p **24** A: Welke post aan de afvoorzijde in bron 14 zorgt voor dit kunstmatig evenwicht? Het verschil in spreidingspatroon tussen de intensieve veeteelt en de akkerbouw in Nederland is één van de oorzaken dat de bedoelde post in de balans moet worden opgenomen.
B: Leg uit waardoor dit verschil in spreidingspatroon deze post in de balans veroorzaakt.

Volgens bron 14 is de aanvoer van kunstmest in de periode 1985-2000 sterk teruggedrongen.

Men verwacht de komende jaren een verdere vermindering van het gebruik van kunstmest als gevolg van structurele veranderingen in de Nederlandse landbouw.

- 1p **25** Noem een structurele verandering in de Nederlandse landbouw die tot vermindering van het kunstmestgebruik zal leiden.

Internationalisering: Nederland in Europa, Europa in de wereld

bron 15

De Nederlandse champignonsector kan onder andere door betere afspraken, bundeling van producten en kwaliteitsbewaking, beter tegemoetkomen aan de eisen van supermarkketens. Betrouwbare levering, levering gedurende het hele jaar en het tijdig inspelen op wensen van grootwinkelbedrijven zijn daarbij ook van belang. Nederland blijft een sterke concurrent op de Britse markt, maar op het vasteland is Nederland nummer één. De concurrentie van Polen en Hongarije zal stijgen, de lokale productie van Duitsland en Frankrijk zal vermoedelijk dalen. Het marktaandeel van Nederland op de markt van verse champignons kan dus stabiel blijven of zelfs nog iets groeien. De markt voor verwerkte champignons is verzadigd. Door liberalisatie van de wereldhandel kunnen China, India en Indonesië de kans krijgen meer verwerkte champignons in de EU af te zetten.

vrij naar: Wijnands, J. en H.J. Silvis, Onderweg, Concurrentiepositie Nederlandse agrosector, LEI, Den Haag, juni 2000

Gebruik bron 15 bij de vragen 26 tot en met 28.

De goede internationale concurrentiepositie van de Nederlandse champignonsector is voor een deel te danken aan de geografische concentratie in enkele regio's.

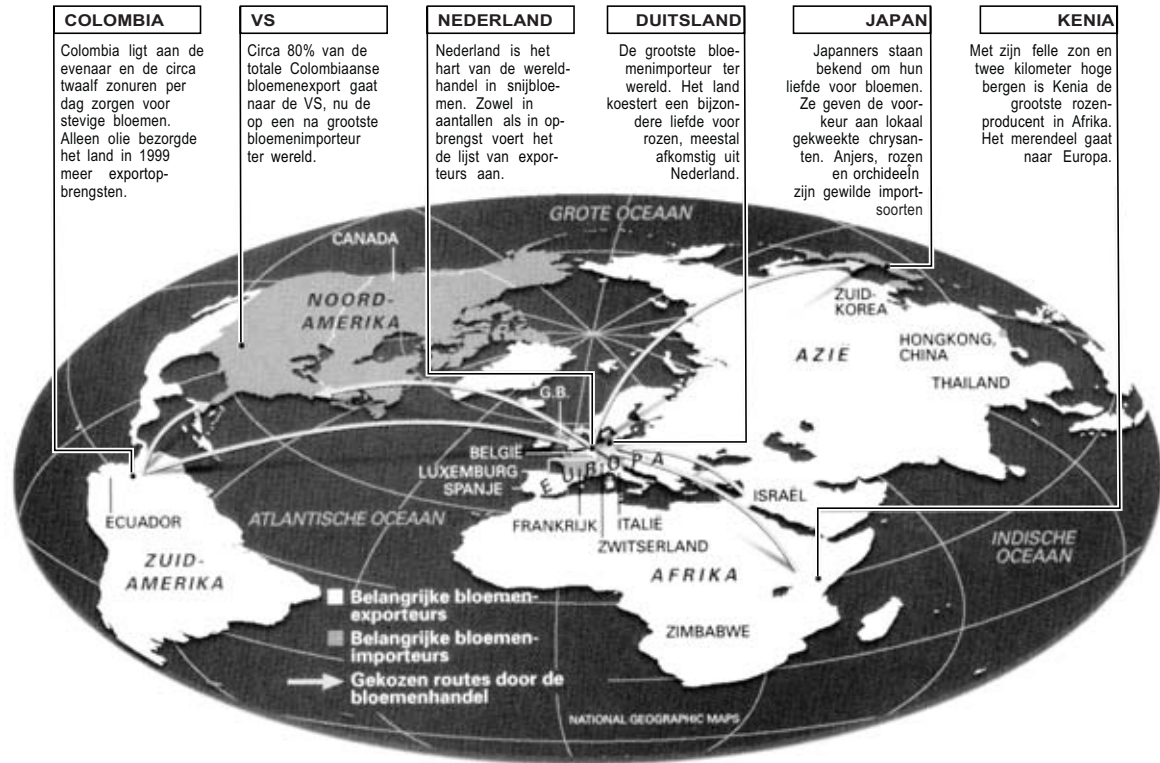
- 2p **26** Leg uit waarom een dergelijke geografische concentratie gunstig is voor de concurrentiepositie op de internationale markt.

De verwachting is dat voor de Nederlandse champignonsector de concurrentie uit Polen en Hongarije over een aantal jaren waarschijnlijk sterk zal toenemen.

- 2p **27** Geef hiervoor de politieke verklaring.

Naar verwachting zullen China, India en Indonesië door de liberalisatie van de wereldhandel meer *verwerkte* champignons in de Europese Unie afzetten.

- 2p **28** Leg uit waarom dit veel minder zal gelden voor de afzet van *verse* champignons in de Europese Unie.



bron: Walt, V., *Bloemenhandel*, in: *National Geographic (Nederlandse editie)*, april 2001

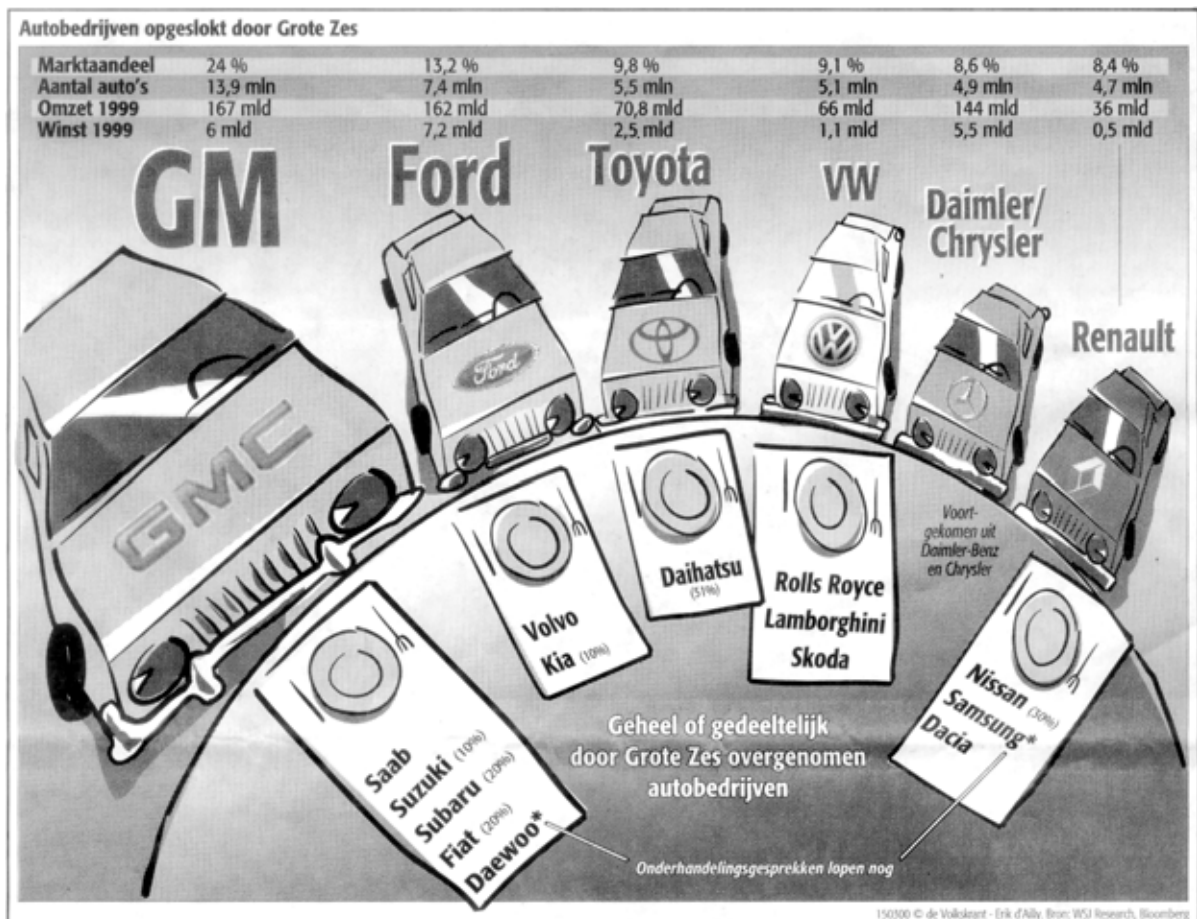
Gebruik bron 16 bij de vragen 29 en 30.

Uit bron 16 blijkt dat Nederland het hart is van de wereldhandel in snijbloemen. Dit wordt onder andere veroorzaakt door de grote productie van snijbloemen in Nederland.

2p **29** □ Noem twee andere oorzaken.

Twintig jaar geleden stelde de export van bloemen vanuit Ecuador weinig voor. Tegenwoordig is Ecuador een belangrijke exporteur van bloemen naar de Verenigde Staten. De bloemenkwekers in Ecuador zijn niet bang voor de concurrentie uit Nederland. Ze zijn wel bevreesd voor de grote investeringen van de Nederlanders in de bloementeel in Kenia en Zimbabwe.

2p **30** □ A: Leg uit waarom de Ecuadorianen niet bang zijn voor de Nederlandse concurrentie op de markt van de Verenigde Staten. Laat in je uitleg de arbeidskosten buiten beschouwing.
 B: Leg uit waarom de Ecuadorianen wel bevreesd zijn voor concurrentie uit Kenia en Zimbabwe op de markt van de Verenigde Staten.



bron: de Volkskrant, 15-3-2000

Gebruik bron 17 bij de vragen 31 en 32.

Voor de ontwikkeling in de auto-industrie, waarvan bron 17 een fase weergeeft, zijn verschillende oorzaken te noemen.

2p 31 Geef twee oorzaken voor deze ontwikkeling.

Het zag er lange tijd naar uit dat de Aziatische auto-industrie de Europese auto-industrie zou wegvagen. Dit is niet gebeurd.

2p 32 Geef hiervoor twee redenen.

Marokko

Jaarlijkse temperatuuramplitude in drie Marokkaanse steden

stad A: 10,9 °C

stad B: 16,8 °C

stad C: 20,3 °C

2p 33 Schrijf de letters B en C van de temperatuuramplitudes onder elkaar op je antwoordblad en zet er de juiste stad achter.

Kies uit:

1 Marrakech

2 Ouarzazate

3 Tanger

Oaselandbouw

In de periode 1960-1980 vindt er een uittocht plaats van vooral jonge mannen uit de oases naar de grote steden in Marokko en Europa. Dit leidde tot overstuiving van vele oases. Vanaf ongeveer 1980 keren veel mannen terug naar de oases. Veel geremigreerde oasebewoners hebben de neiging zich geheel op de landbouw toe te leggen. De meeste investeringen hebben betrekking op het slaan van putten. Aanvankelijk had dit verschijnsel betrekking op de oude oases. De laatste twintig jaar hebben de oasebewoners een voorkeur om hun geld te investeren in de aanleg van nieuwe ondernemingen buiten de oases.

vrij naar: *Geografie*, april 1999

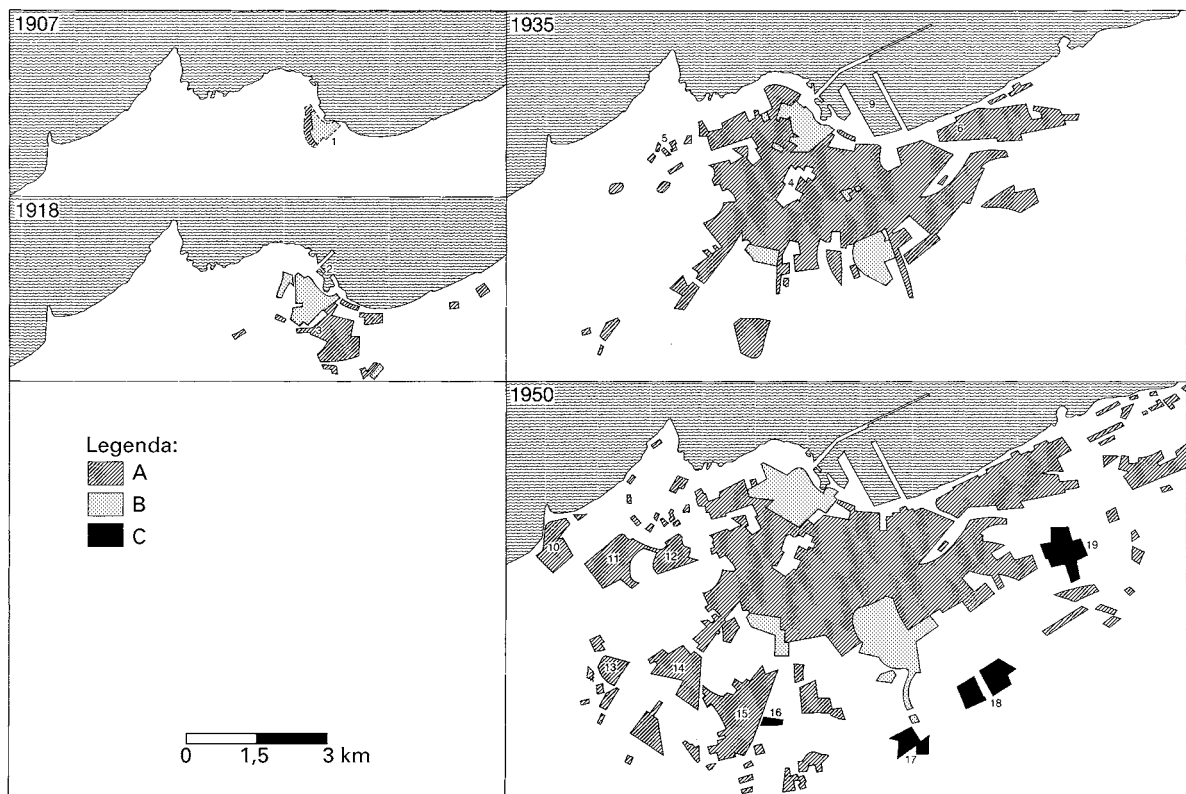
Gebruik bron 18 bij de vragen 34 en 35.

- 2p **34** Leg uit op welke wijze het vertrek van de mannen leidt tot de overstuiving van de oases.

Na hun terugkeer naar Marokko wordt door de boeren het geld vaak niet geïnvesteerd in de landbouw in de oases. Men geeft er de voorkeur aan om een deel van de woestijn te ontginnen.

- 2p **35** Noem twee sociaal-geografische belemmeringen voor de ontwikkeling van een moderne grootschalige landbouw in de oases.

Uitbreiding van Casablanca in de periode 1907-1950



De betekenis van de cijfers in de kaartjes is niet van belang voor de beantwoording van de vragen 36 en 37.

bron: Popp, H., *Marokko*, Stuttgart, 1990

Gebruik bron 19 bij de vragen 36 en 37.

De legenda van bron 19 heeft betrekking op de verschillende soorten wijken.

- 3p **36** Schrijf de letters A, B en C van de legenda van bron 19 op je antwoordblad en zet er de juiste betekenis achter.

Kies uit:

- bidonvilles
- Europese wijk/stad
- industriewijken
- medina

Casablanca is veel sneller gegroeid dan de overige steden aan de kust.

- 2p **37** Geef daarvoor de verklaring.

Volgens de Volkskrant van 9 augustus 2000 in een artikel over het Rifgebied, vormt smokkel een van de belangrijkste middelen van bestaan in dit gebied.

De bijzondere staatkundige omstandigheden in het Rifgebied zijn er mede oorzaak van dat er veel smokkel plaatsvindt.

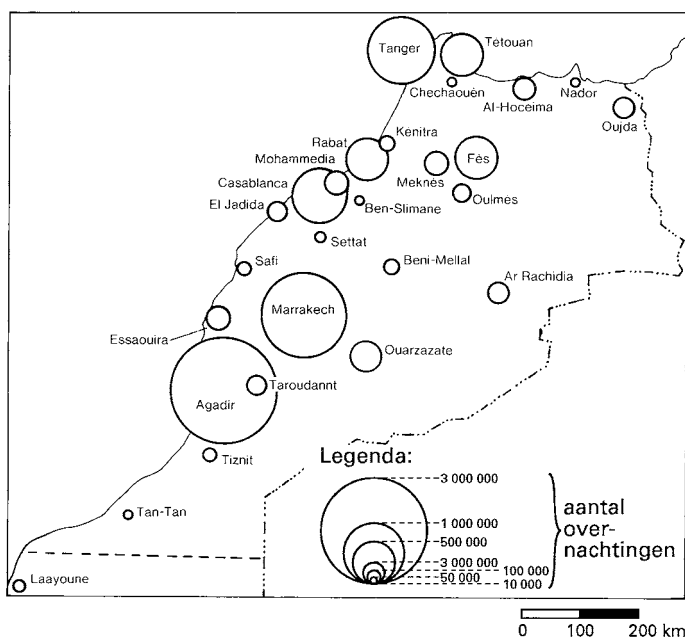
- 1p **38** Welke staatkundige situatie wordt bedoeld?

Sinds de jaren zeventig wordt in Marokko ruwe fosfaat steeds meer verwerkt tot halffabrikaten of eindproducten.

- 3p **39** Geef drie voordelen van deze ontwikkeling voor de Marokkaanse economie.

bron 20

Het aantal overnachtingen in hotels in 1986 in Marokko



bron: Haleber, R., Marokko, Landendocumentatie Koninklijk Instituut voor de Tropen, 1990

Gebruik bron 20 bij vraag 40.

Volgens bron 20 liggen de steden met de meeste overnachtingen in hotels vooral aan de kust of in de directe nabijheid van de kust. Hierop zijn echter twee belangrijke uitzonderingen.

- 2p **40** Verklaar het grote aantal hotelovernachtingen in deze beide steden.

Einde